

УДК 343.985:343.34

Панчишин Михайло Ярославович –
здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 272 КК УКРАЇНИ

Грунтуючись на результатах вивчення слідчої практики, спеціальної літератури та наукових публікацій, виокремлено та описано особливості проведення огляду під час розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою.

Ключові слова: огляд; огляд місця події; розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою; злочини проти безпеки виробництва; охорона праці.

Основываясь на результатах изучения следственной практики, специальной литературы и научных публикаций, выделены и описаны особенности проведения осмотра при расследовании нарушений правил безопасности во время выполнения работ с повышенной опасностью.

Ключевые слова: осмотр; осмотр места происшествия; расследование нарушений правил безопасности во время выполнения работ с повышенной опасностью; преступления против безопасности производства; охрана труда.

Study of the practice of investigation of crimes under Art. 272 of the Criminal Code of Ukraine has revealed certain weaknesses and problems of this activity, consisting of the untimely and poor conduct of investigative (search) action, errors in the search and seizure and other trace evidence about improper use of the expertise and so on.

Particular attention is drawn to the low quality and efficiency of some investigation (search) action, and, above all, the inspection (Art. 237 of the Criminal Procedure Code of Ukraine).

Empirical evidence, evidence, investigators mostly obtained by inspection of the place where the accident occurred (usually the workplace of the victim) and the place where the records are stored enterprise (employer) with subsequent or simultaneous inspection of documents relating to the commission of the crime.

Overview of the workplace where the accident occurred, in addition to displaying and recording characteristics and circumstances required for any examination, also provides search, evaluation and fixation of specific data on working conditions when working with high risk.

Particular attention should be paid to photographing the overall situation on the spot (location production equipment, the location of the tools, supplies used by the victim, the presence of protective devices, warning signs, etc.), as well as detailed photographic images of the most important components, parts and machinery that will help determine the conditions under which the accident occurred.

An important component of the production environment are protective devices and other safety equipment. It is necessary to carefully examine, describe and photograph parts of machines, accessories, parts, tools, etc., Who was injured victim because often the causes of the accident are established after such inspection.

In case of an accident during the process are subject to mandatory clarify the operation of this process, their sequence and duration. To do this, it is advisable to consult the documentation that regulates this process. Particular attention should be paid to what tools, equipment and accessories required for its implementation.

It is also essential to fix the temperature behavior (including relative humidity, its velocity, thermal radiation), ventilation performance (availability, status, mode) and the state of illumination (brightness, presence combined illumination, uniformity of brightness).

To investigate violations of safety rules during work with high risk, the results of the inspection are essential. Since it is often during

the inspection, you can collect and record evidence information that determines the direction and course of further investigation.

Keywords: review; viewing the scene; investigate violations of safety rules related to high risk; crimes against the security of production; labor protection.

Естрімкий розвиток науково-технічного прогресу, що відбувається протягом останніх десятиліть і супроводжується постійним зростанням частки трудових, матеріальних та фінансових ресурсів у виробничій діяльності, зумовлює актуалізацію низки правових проблем, пов'язаних із реалізацією конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, за яких умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовується працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам, встановленим законодавством.

Особливе місце у системі зазначених гарантій належить забезпеченню безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечкою. Робота з підвищеною небезпечкою – це робота в умовах впливу шкідливих та небезпечних чинників або така, де є потреба в професійному доборі, чи пов'язана з обслуговуванням, управлінням, застосуванням технічних засобів праці або технологічних процесів, що характеризуються підвищеним ступенем ризику виникнення аварій, пожеж, загрози життю, заподіяння шкоди здоров'ю, майну, довкіллю [1]. Відтак, до виконання робіт з підвищеною небезпечкою висувається низка додаткових спеціальних умов, додержання яких має забезпечити безпеку життя і здоров'я учасників виробничої діяльності.

Ст. 272 КК України передбачено кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечкою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати.

Вивчення практики розслідування згаданих злочинів дозволило виявити низку недоліків та проблем цієї діяльності, що полягають у несвоєчасному та неякісному проведенні слідчих (розшукових) дій, помилках під час пошуку та вилучення

слідової та іншої доказової інформації, неналежному використанні спеціальних знань тощо.

Особливу увагу звертає на себе низька якість та результативність проведення деяких слідчих (розшукових) дій, а, насамперед, огляду (ст. 237 КПК України).

У цій статті на основі результатів аналізу слідчої практики та узагальнення досвіду проведення згаданої слідчої (розшукової) дії при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 272 КК України, із урахуванням типових помилок та недоліків у роботі слідчого, пропонуються криміналістичні рекомендації, що враховують особливості проведення огляду та можуть бути застосовані у практичній діяльності з метою підвищення ефективності проведення згаданої слідчої (розшукової) дії.

Законодавець виокремлює у якості окремих видів огляду – огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Як вже було зазначено, порядок проведення огляду регламентовано ст. 237 КПК України, а у криміналістичній літературі описано особливості проведення огляду під час розслідування різних видів злочинів з урахуванням специфіки та особливостей їх розслідування та учинення.

Горячи про особливості огляду місця нещасного випадку на виробництві О.В. Таран справедливо зауважує, що під час його проведення слідчі переважно керуються загальними рекомендаціями та використовують типові тактичні прийоми, що не завжди виявляється достатнім, адже у цьому випадку огляд місця події має певні особливості і потребує урахування значної кількості чинників, пов'язаних з функціонуванням виробничого середовища. Як наслідок, у процесі огляду поза увагою слідчого залишаються важливі обставини та сліди, що нерідко зумовлює потребу у проведенні повторного огляду місця події, що негативно впливає на якість розслідування, адже на момент повторного огляду, зазвичай, обстановка на місці нещасного випадку зазнає суттєвих змін, а доказова інформація буває остаточно втрачена [2, с. 166]. Наведені положення можна також поширити на проблему, що досліджується, адже як свідчать результати вивчення слідчої практики, під час розслідування злочинів, передбачених ст. 272 КК України слідчі керуються аналогічною тактикою та не враховують особливостей проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Як зазначають автори коментаря КПК України, окремим видом огляду є огляд місця події, яким може бути певна місцевість чи її окрема ділянка, приміщення або будівля, де готувався злочин, де він був учинений або де настали злочинні наслідки чи зберігаються його сліди, а під час огляду місця події може мати місце огляд окремих предметів, документів, трупа [3, с. 528]. Що стосується проведення огляду під час розслідування злочинів, передбачених ст. 272 КК України, то, як свідчать емпіричні дані, доказову інформацію слідчі переважно одержують під час огляду місця, де стався нещасний випадок (зазвичай це робоче місце потерпілого) та місця, де зберігається документація підприємства (роботодавця) із наступним або одночасним оглядом документів, які мають відношення до учинення злочину.

Зважаючи на бланкетний характер диспозиції ст. 272 КК України, убачається, що нарівні із кримінальним, кримінальним процесуальним законодавством, відомчими нормативно-правовими актами, під час розслідування потрібно керуватись також положеннями трудового, цивільного, господарського законодавства та відповідними типовими та спеціальними інструкціями, положеннями тощо. Оскільки саме у цих документах визначено порядок виконання робіт з підвищеною небезпекою, що зрештою певним чином визначатиме специфіку та тактику проведення огляду. Так, обов'язковою складовою діяльності слідчого є зіставлення фактичних обставин розслідування та вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів, які регламентують порядок та умови виконання робіт з підвищеною небезпекою, визначення (оцінка) відповідності дій окремих суб'єктів нормативно-правовим правилам та вимогам.

Отже, з цих позицій розглянемо деякі особливості проведення огляду.

Зважаючи на те, що об'єктом огляду переважно є робоче місце потерпілого (87 %), правильне розуміння цього поняття та уявлення про його складові – необхідна умова якісного проведення огляду.

У загальному розумінні робоче місце – це просторова зона дії, оснащена технічними засобами, в якій здійснюється трудова діяльність працівника (працівників), а робоча зона – це частина робочого місця, обмежена крайніми точками досяжності рук чи ніг працюючого із зміщенням на один-два кроки від центру

робочого місця. На робочому місці розміщуються знаряддя, предмети і продукти праці, тому межі робочого місця повинні забезпечити можливість виконання всіх дій технологічного процесу [4, с. 78]. Наведеними положеннями потрібно керуватися для правильного визначення меж огляду (із обов'язковим відображенням цих відомостей у протоколі), а також з метою правильного виокремлення та визначення об'єктів, які підлягають огляду.

Огляд робочого місця, де стався нещасний випадок, крім відображення та фіксації характеристик та обставин, обов'язкових для будь-якого огляду, передбачає також пошук, оцінку та фіксацію специфічних даних щодо умов праці під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Слідчий повинен виходити з того, що відповідно до вимог законодавства, роботодавець зобов'язаний забезпечити безпеку працівників під час експлуатації обладнання, виконання технологічних процесів, а також інструментів, сировини та матеріалів, що використовуються під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. У протоколі обов'язково потрібно зафіксувати інформацію про виробника, рік випуску, тип, марку, серійний, інвентарний номер машини, устаткування, агрегату та іншого обладнання під час експлуатації якого стався нещасний випадок, оскільки це слугуватиме підтвердженням (або спростуванням) виконання (невиконання) роботодавцем або іншим суб'єктом своїх обов'язків.

Окрему увагу потрібно приділити фотографуванню загальної обстановки на місці події (розташування виробничого обладнання, місце знаходження інструментів, приладь, якими користувався потерпілий, наявності загороджувальних пристроїв, попереджувальних знаків та ін), а також детальній фотофіксації найбільш важливих вузлів, деталей машин та механізмів, що допоможе з'ясувати умови, за яких стався нещасний випадок.

Вивчення емпіричних даних засвідчило, що слідчі під час проведення огляду не приділяють увагу такому важливому питанню, як з'ясування та відображення у протоколі відомостей про обстановку на робочому місці до настання нещасного випадку (лише у 2 % протоколів містилась відповідна схема). У той час, як ця інформація має суттєве значення для з'ясування цілої низки питань під час встановлення причин настання

нешасного випадку, його механізму, встановлення причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) певних осіб та шкідливими наслідками тощо. Такі відомості можна отримати, наприклад, зі слів інших працівників або свідків нещасного випадку про що обов'язково робиться відповідна відмітка. Загалом же, перше, що має з'ясувати слідчий після прибуття на місце події – чи були зміни у обстановці, в чому вони полягали, хто був їх ініціатором, хто і коли їх здійснив та які для цього були причини.

Варто також знати, що важливою складовою виробничої обстановки є захисні пристрої та інші засоби безпеки. Під час їх огляду потрібно виходити з того, що конструкція захисної огорожі повинна виключати можливість самовільного переміщення з положення, що забезпечує захист особи, що працює; забезпечувати можливість виконання передбачених дій, включаючи спостереження за роботою огорожувальних частин виробничого обладнання, якщо це необхідно; не створювати додаткові небезпечні ситуації; не знижувати продуктивність праці тощо [5, с. 22]. Важливо, щоб відомості про наявність, найменування, стан та розташування захисних пристроїв бути відображені в протоколі.

Найбільш ретельно потрібно оглянути, описати та сфотографувати частини машин, механізмів, приладь, деталей, інструмента та ін., якими було травмовано потерпілого, оскільки нерідко причини нещасного випадку встановлюються після такого огляду.

Якщо огляд проводиться одразу після настання нещасного випадку та є можливість вилучення нестійких слідів (кров, відбитки пальців тощо), потрібно приділити першочергову увагу їх пошуку, фіксації та вилученню. Результати ж технічного боку огляду об'єкта (об'єктів), яким було травмовано потерпілого доцільно відображувати у наступному вигляді: 1) точне місце знаходження об'єкта, що оглядається; 2) власник машини, механізму, обладнання; 3) найменування, тип, марка, рік випуску, інформація про виробника та коротка технічна характеристика; 4) наявність паспорта, інструкції з експлуатації; 5) строк експлуатації (за нормами амортизаційних відрахувань), балансова вартість (якщо термін експлуатації сплинув – дата обстеження комісією щодо подальшої експлуатації, склад комісії та її висновки); 6) відомості про особу, за якою закріплена машина,

обладнання, механізм. Яким чином це оформлено; 7) наявність посвідчення (або іншого документу), який дозволяє роботу на цьому обладнанні (коли і ким видане); 8) наявність інструкції під час роботи на машині, механізмі, обладнанні; 9) дата проведення останнього технічного обслуговування, огляду. Хто його проводив; 10) технічний стан основних вузлів та агрегатів [5, с. 22]; 11) показання приладів на момент огляду; 12) наявність сторонніх предметів на робочому місці.

У разі настання нещасного випадку під час технологічного процесу обов'язковому з'ясуванню підлягають операції такого процесу, їх послідовність та тривалість. Для цього доцільно ознайомитись з відповідною документацією, яка регламентує цей технологічний процес. Особливу увагу потрібно звернути на те, які інструменти, прилади та пристосування потрібні для його здійснення.

Виконання робіт з підвищеною небезпекою нерідко відбувається у шкідливих та небезпечних умовах. Тому важливо зафіксувати температурні показники (у тому числі вологість повітря, швидкість його руху, теплове випромінювання), вентиляційні характеристики (наявність, стан, спосіб) та стан освітлення (яскравість, наявність комбінованого освітлення, рівномірність яскравості).

Важливе значення для забезпечення безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою мають засоби індивідуального захисту (ЗІЗ). Зважаючи на характер згаданих робіт практично у кожному разі нормативними документами передбачено необхідність застосування ЗІЗ. Обов'язок забезпечення працівників ЗІЗ покладається на роботодавця. За результатами вивчення слідчої практики встановлено, що слідчі не приділяють належної уваги огляду та оцінці стану ЗІЗ під час проведення огляду місця, де стався нещасний випадок. Так, лише у 17 % протоколів зазначено про наявність або відсутність ЗІЗ, а якісно проведено їх огляд тільки у 8 % вивчених протоколів.

Під час проведення огляду ЗІЗ потрібно звернути увагу та зафіксувати у протоколі відомості про: 1) наявність ЗІЗ, їх місце знаходження на момент огляду; 2) вид, ідентифікаційні або розпізнавальні знаки; 3) загальний стан; 4) пошкодження, їх характер та локалізацію. Під час виконання робіт з підвищеною

небезпекою (залежно від їх характеру) можуть використовуватись засоби захисту, які мають конструкцію невисокої складності (садові рукавиці, рукавиці для захисту від впливу розчинів миючих речовин, фартухи, головні убори, сезонний одяг, взуття, легкі захисні шоломи, окуляри тощо), але частіше використовуються ЗІЗ, що мають складну конструкцію та призначені для захисту від небезпеки, що загрожує життю людей, або небезпеки завдання тяжких тілесних ушкоджень (фільтруючі пристрої для захисту дихальних шляхів від впливу токсичних речовин та газів, пристосування, що забезпечують частковий захист від впливу хімічних речовин, засоби захисту від ураження електричним струмом, засоби захисту від падіння з висоти та ін.). Якщо огляд ЗІЗ першої групи не являє особливої складності, то під час проведення огляду ЗІЗ другої групи потрібно скористатись допомогою спеціаліста.

Отже, наведені положення у загальних рисах визначають специфіку проведення огляду із урахуванням особливостей організації та проведення робіт з підвищеною небезпекою, визначені етапи та об'єкти огляду вважаємо умовними, оскільки їх послідовність та зміст будуть визначатись у кожному випадку окремо залежно від конкретної ситуації.

У разі, якщо огляд проводиться із запізненням, коли пройшов тривалий час після нещасного випадку, його завдання є обмеженими, оскільки обстановка на місці події, зазвичай, вже порушена, сліди крові видалені, верстат відремонтований, недоліки у техніці безпеки, що стали причиною нещасного випадку усунуті та ін. Утім, навіть за таких умов огляд є необхідним та корисним, оскільки він орієнтує слідчого у обставинах події, а у деяких випадках, дає можливість виявити речові докази. Так, наприклад, якщо травматична подія сталась через вузькість проходів між машинами, то зрозуміло, що це можна встановити і під час огляду, який проводиться із запізненням. Іноді після такого огляду вдається я встановити сліди нещодавнього усунення порушень, що сприяли настанню нещасного випадку [6, с. 341].

У якості висновку можна зазначити, що для розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, результати огляду мають визначальне значення. Оскільки нерідко саме під час огляду можливо зібрати та

зафіксувати доказову інформацію, що визначатиме напрям та перебіг подальшого розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою [Електронний ресурс] : наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26 січ. 2005 р. № 15. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05>.

2. Таран О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці : [моногр.] / О. В. Таран. – К. : ДІА, 2012. – 352 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : [наук.-практ. комент.] / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

4. Крушельницька О. В. Управління персоналом : [навч. посіб.] / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – К. : Кондор, 2003. – 296 с.

5. Несчастные случаи на производстве. Методика проведения расследования : [учеб. пособие] / Н. И. Щенников и др. / Нижегород. гос. техн. ун-т им. Р. Е. Алексеева. – Н. Новгород, 2012. – 219 с.

6. Осмотр места происшествия : [пособие для прокурорско-следствен. работников] / А. Н. Васильев, И. В. Виноградов, А. Р. Ратинов. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1960. – 382 с.